

Підготовка документознавців, інформаційних аналітиків – нагальна потреба інформаційного суспільства

У статті розглянуто підготовку документознавців, інформаційних аналітиків – як нагальну потребу інформаційного суспільства

The article deals with the preparation of documentation, information analysts - as the urgent need for the information society

Ключові слова: фундаментальна документознавча освіта, спеціальна документознавча освіта, документознавча професіологія, професіоналізація документознавців

Вступ. Спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» почала активно впроваджуватись в українські ВНЗ відносно недавно.

В умовах адаптації спеціальності запропонована для обговорення тема особливо актуальна, тому що в будь-якому процесі розвитку неминуче виникають певні труднощі та проблеми. Стикатися з ними доводиться всім учасникам освітнього процесу: розробникам програм на державному рівні, викладачам та студентам на рівні ВНЗ. Аналіз існуючих у сучасній документознавчій освіті проблем з точки зору студента відіграє роль зворотного зв'язку, без якого неможлива розробка ефективних програм, а також і якісна підготовка майбутніх спеціалістів.

Потреба в документознавцях з вищою освітою на сучасному ринку праці зумовлена нагальною потребою професійної обробки різного роду інформації, масиви якої постійно збільшуються.

Взагалі, перелік вимог до випускників ВНЗ модифікується у залежності від сфери застосування їх знань. Профіль діяльності навчального закладу визначає якісний та кількісний склад його освітніх програм. В «класичних ВНЗ» ведеться фундаментальна підготовка спеціалістів, тому перевага надається циклу базових дисциплін, а профільні навчальні заклади орієнтовані на вузьку професійну підготовку і велику увагу приділяють спеціальним дисциплінам. Таким чином, випускники різних ВНЗ отримують тільки

Спрінсян В.Г., Проректор ОНПУ, заслужений працівник освіти, кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету

формально однакову освіту, а в реальності освіта кожного з них має певний ухил (економічний, юридичний, лінгвістичний та інші).

Сьогодні у молодого спеціаліста-документознавця немає можливості додатково навчатися на робочому місці, щоб зацікавити потенційного роботодавця, він повинен відразу виявити свої знання та здібності. Тут виникає ще одна загальна проблема, пов'язана з консерватизмом української вищої освіти та недостатньою мобільністю. У більшості ВНЗ, на жаль, відсутня система моніторингу ринку праці, що дозволяло б своєчасно вносити корективи в освітні програми та підвищувати конкурентоспроможність випускників.

Постановка завдання Таким чином, загальні проблеми вищої документознавчої освіти зумовлені процесом розвитку документознавства як науки, що включає теорію і практику, та як спеціальності, що має свою специфіку і тісно пов'язана з результатами наукових досліджень і потребами ринку праці.

Результати. Зазначені проблеми – це лише загальні роздуми і пропозиції. Труднощі, з якими стикаються студенти в процесі навчання, дійсно існують і заслуговують певної уваги. Деякі з них можна вирішити на рівні навчального закладу, інші – на рівні держави. Крім того, студенти, не маючи можливості змінити щось самостійно, цілком спроможні брати участь у своєму навчанні. Необхідно налаштовувати спільну діяльність викладачів і студентів, оскільки це допоможе зробити процес навчання більш ефективним і прогресивним.

Наразі українські ВНЗ, що випускають документознавців, вже накопичили певний досвід. Цей досвід потребує опису та активного обговорення для того, щоб усвідомити ситуацію, що склалася, і виокремити тенденції сучасної вищої освіти. Тільки проаналізувавши досягнення і оцінивши реальні обставини, можна прийняти адекватні рішення стосовно проведення будь-яких реформ.

Адже справжній професіонал відрізняється, перед усім, здатністю аналізувати ситуацію і швидко приймати правильні рішення. Для цього є важливим не стільки обсяг знань, скільки їх якість і уміле застосування в практичній діяльності.

Взагалі, необхідно відзначити, що всі теоретичні знання, отримані в процесі навчання, потребують застосування на практиці. Це дозволяє не лише їх закріпити, але і виділити ті, що і в теорії, і на практиці залишаються незмінними, а також ті, що мають на практиці відхилення від теорії і не

призводять до помилок у роботі. Саме нестача практичної діяльності тягне за собою проблему, котру можна зазначити як «незастосування знань». Коли дана проблема виникає, то вона може викликати зниження інтересу до подальшого навчання і простого накопичення (з наступним забуттям) теоретичних знань без умінь їх застосування. Нестача практики є для студентів серйозною проблемою, вирішувати яку необхідно на рівні розробки освітніх програм.

Ще одна проблема, котра виникає у багатьох навчальних закладах, - це брак матеріальної бази. Для якісної підготовки документознавців необхідно сучасне технічне оснащення: від засобів оргтехніки до програмного забезпечення. Під виразом «якісна підготовка» тут мається на увазі можливість кожного студента працювати з тим чи іншим технічним засобом, а не просто побачити, «як воно працює». Це передбачає наявність техніки, пропорційної кількості студентів і відповідну організацію практичних занять.

Конкурентоспроможність на сучасному ринку праці прямо залежить від якості освіти. Дискусії з приводу того, яка ж освіта – загальна фундаментальна чи вузькоспеціальна – необхідна документознавцям, не припиняються. З одного боку, вигідність фундаментальної університетської освіти очевидна: спеціаліст з такою підготовкою володіє обширними теоретичними знаннями і має можливість реалізації у різноманітних сферах діяльності. Але не можна забувати про те, що кожна із цих сфер має свою специфіку і для адаптації до неї необхідні час та практичний досвід. Спеціалісти з вузькопрофільною освітою заздалегідь орієнтовані на роботу в певній сфері, що виключає широкий вибір, але разом з тим зменшує необхідність адаптації. Яких спеціалістів більш потребують роботодавці, однозначно сказати не можна, в іншому випадку дискусія була б вичерпана.

Отже, питання про те, яка ж освіта для документознавців краща, залишається відкритим.

Визначившись з навчальним закладом, студенти стикаються з низкою проблем, пов'язаних зі специфікою спеціальності в цілому. Не дивлячись на різницю у підготовці, вони є спільними для усіх навчальних закладів. Спробуємо їх зазначити та вияснити, чим вони можуть бути обумовлені.

Необхідно відмітити, що «документознавство» можна розглядати, перед усім, як сферу діяльності і як навчальну дисципліну. Тому проблеми, що виникають у студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», умовно можна поділити на дві групи. Першу групу складають

проблеми, зумовлені процесом розвитку теорії документознавства, другу – проблеми, пов'язані з особливостями навчання за спеціальністю.

Під час вступу до ВНЗ на спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» більшість студентів, хоч і приблизно, але уявляють сутність своєї майбутньої професії. Саме слово «документознавець» говорить про те, що це «спеціаліст по роботі з документами». Однак, все не так просто. Перша проблема, що виникає у студента, пов'язана з неоднозначністю більшості понять і термінів, якими доводиться оперувати. Більшість із цих термінів на стільки багатоаспектні, що є предметами окремих наукових досліджень. Існуючі нормативні документи «не встигають» за розвитком наукової сфери. Так, наприклад, самі поняття «документознавство» і «документознавець» мають різні визначення, жодне з яких не стало загальноприйнятим. Подібне явище цілком природне для документознавства як науки, що розвивається. «В процесі становлення і розвитку теорії документознавства необхідно подолати чималі труднощі, в числі яких і не зовсім розроблений методологічний інструментарій, і не встановлений ще понятійний апарат, і дискусійність багатьох проблем».

До того ж динамізм навколишнього світу, розвиток технологій тягнуть за собою суттєві зміни, що породжують нові питання. Відносно документознавства, це, передусім, зміни у сфері інформаційних технологій: розробка електронного документообігу, автоматизована обробка даних, розвиток можливостей мережі Інтернет тощо. Все це необхідно не лише врахувати, але й намагатися пояснити, класифікувати, ввести в науковий обіг. Це стимулює активність науковців і викладачів до проведення дискусій, конференцій, нових досліджень і розробок. З іншого боку – веде до відносно швидкої втрати актуальності знань, отриманих студентами.

Поряд з цим, коло спеціалізованої літератури, що описує проблеми теорії і практики документознавства, досить обмежене і це створює значні труднощі у процесі навчання. Студенти змушені шукати необхідну інформацію у періодичних видання, економічній, юридичній та іншій літературі суміжних з документознавством галузей. З одного боку, це сприяє розвитку у студентів навичок самостійного пошуку і роботи з новим матеріалом, виробленню критеріїв його аналізу і обробки. З іншого боку, у такій ситуації може виникнути проблема адекватного сприйняття отриманої інформації, оскільки доводиться працювати з літературою, у якій представлено не документознавчий

підхід до проблем, що цікавлять. Періодичні ж видання (наприклад, журнали «Управление персоналом», «Секретарское дело», «Делопроизводство») зорієнтовані, перед усім, на працівників сфери діловодства, що вже мають певну базу професійних знань і досвід практичної діяльності.

Не зважаючи на дискусійний характер багатьох проблем і визначень, під час вивчення документознавства доводиться зіштовхуватися з великим масивом формалізованої інформації, що міститься у ДСТУ та інших нормативно-правових актах. Особливо це характерно для архівознавства та правових дисциплін, які доводиться вивчати у відносно стислий термін. У даному випадку важливо розібратися, якою інформацією необхідно володіти і оперувати нею постійно, а яка необхідна лише для того, щоб успішно орієнтуватися в інформаційному просторі. До першої можна віднести знання правил оформлення документів, основи інформаційного, трудового, адміністративного й громадянського законодавства, до другої – відомості про існування уніфікованих систем документації і принципи їх формування, способи пошуку, обробки і надання інформації.

Серед проблем сучасного документознавства в контексті вимог, що висуваються суспільством до фахівця документно-інформаційної сфери, чільне місце посідає проблема розвитку професійних кадрів в галузі документознавства, а, отже, розвитку документознавчої професіології у її змістовому аспекті.

Слід зазначити, що за більш ніж 10 років, протягом яких в Україні розвивається спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність», рівень психолого-педагогічних знань та науковий доробок у галузі розробки документознавчої професіології (маємо на увазі узагальнення теорії та практики у вигляді дисертацій та монографій) можна оцінити як такий, що не відповідає актуальним запитам науки і практики. Наявна всього одна захищена кандидатська дисертація, у межах якої, зрозуміло, неможливо ні вирішити, ні навіть окреслити основні завдання, що постають перед сферою дослідження професійних ресурсів документознавчої діяльності – їх підготовки, професійної трудової діяльності та перепідготовки. Провідні навчальні заклади, які здійснюють підготовку документознавців, за наявності значних напрацювань з методики підготовки фахівців, висококваліфікованого професорсько-викладацького складу, широких можливостей для проведення педагогічного експерименту, залучення суспільно та професійно значущих баз виробничої

практики, демонструють, водночас, практичну відсутність психолого-педагогічних досліджень і відповідного системного наукового доробку в галузі теорії професійної освіти документознавців, теоретичних основ їх професіоналізації.

Постає питання: чи може ефективно розвиватись професія без професіологічних досліджень? Професіологія як комплексний науковий напрям предметом свого вивчення має проблему синтезу теоретичного і практичного досвіду феномену професії та професійної діяльності фахівця. Предмет її вивчення відображений у структурі, змісті і процесі підготовки фахівців у системі освіти для певної сфери діяльності. Прикро, що проект Державного освітнього стандарту не був опублікований у фахових виданнях, а обговорення відбувалось у вузькому колі осіб, безпосередньо причетних до його створення. Оскільки у багатьох ВНЗ України започатковано підготовку фахівців за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», коло зацікавлених у обговоренні могло б бути досить широким.

Багато питань виникає і стосовно другої складової у назві спеціальності – «інформаційна діяльність», у визначенні обсягу і змісту представлення якої у навчальному процесі може виникнути низка суперечностей. Приймаючи «рівноправність» обох складових у змісті навчальної спеціальності, слід визначити, що зміст освіти має бути фундаментальним як в галузі документознавства, так і в галузі інформаційної діяльності, охоплювати широкий спектр її видів (наприклад, узагальнених у «Справочнике информационного работника» (2005 р.) за загальною редакцією Р.С. Гіляревського та В.А. Мінкіної, що за різноманітністю, важливістю та глибиною завдань можуть бути змістом окремого навчального плану підготовки фахівців) і забезпечувати не тільки початковий етап розв'язання управлінських завдань, а й бути орієнтованим на управління роботою організації інформаційними засобами, тобто орієнтованим на завдання інформаційного менеджменту у широкому його розумінні. Це дасть змогу, з одного боку, розширити кваліфікаційні можливості майбутніх фахівців, окреслити широкі перспективи їх майбутньої професійної діяльності, з іншого – може залишити на маргінесі спеціалізацію в галузі власне документознавства, його важливого і самостійного напрямку діяльності – управлінського документознавства, вивчення теоретичних і практичних проблем створення документованої інформації в сфері управління.

Висновки. Важливим є також питання щодо обґрунтованості кількості годин, виділених на вивчення тих або інших навчальних дисциплін, критеріїв, відповідно до яких вони можуть змінюватись у бік зменшення або збільшення, якими потребами обґрунтовується поява нових навчальних курсів, чи є вони суттєво необхідними або ж педагогічно доцільними для формування професійних умінь і навичок документознавців тощо. Природно, у зв'язку із змінами суспільних умов основи освіти мають постійно контролюватись і корегуватись шляхом розробки нових концепцій, визначення перспективних напрямів спеціалізації, однак, надавши необхідне наукове обґрунтування цим змінам, ми зможемо уникнути, позбутись суб'єктивізму, емпірико-інтуїтивних підходів і, відповідно, непрофесіоналізму в організації навчального процесу.